

ARTYKUŁY

Czesław Madajczyk

Polska a sąsiedzi. Jak się widzieliśmy w XX wieku

Polscy historycy, aczkolwiek interesują się przede wszystkim stosunkami politycznymi z krajami z nami sąsiadującymi, niemało uwagi poświęcają również wzajemnemu widzeniu się w XX w., i wcześniej próbują określić, jak funkcjonują stereotypy narodowe (autostereotypy i heterostereotypy). Wynikiem tych zainteresowań są studia, szkice czy publikacje materiałów konferencyjnych. Odrębne książki poświęcili tej problematyce Wojciech Wrzesiński, piszący o kształtowaniu obrazu Niemca w Polsce w latach 1795–1939, i Edmund Dmitrów, traktujący o powojennym obrazie Niemca w Polsce lat 1945–1948. Wielce interesująca wydaje się też książka Zygmunta Radłowskiego i Jerzego Wojtczka, szukających odpowiedzi na pytanie, jak narody widzą się nawzajem, wykorzystująca doświadczenia Polaków w Europie.

W polskich badaniach nad wzajemnym widzeniem się, czyli kompleksami wyobrażeń o charakterze narodowym innych narodów (heterostereotypy) i nad ich obrazami uderza rażąca dysproporcja. Znakomicie zaawansowane w odniesieniu do Polaków i Niemców i — co nie mniej istotne — mają one odpowiednik w badaniach niemieckich, aczkolwiek prowadzonych na mniejszą skalę. W stanie załążkowym znajdują się natomiast studia nad widzeniem się wzajemnym Polaków i Rosjan, Ukraińców, Białorusinów, które obok niemieckich powinny być na pierwszym planie. Przez kilkadziesiąt lat kładł się na nie cień innego widzenia: Polaków i obywateli radzieckich. Jeszcze inaczej przedstawiają się obrazy wzajemne Polaków i Słowaków, czego przyczyna jest prosta. Nie ma w nich ostrości, pozostawały w cieniu widzenia się Polaków i Czechów. Dopiero powstanie odrębnego państwa słowackiego wyprowadza tę problematykę z cienia. Łatwo dostrzec, że tylko w tym widzeniu wzajemnym nie było ewidentnej wrogości, nie pojawiły się uprzedzenia czy stereotypy; przeciwnie, dominowały sympatie. Powinniśmy szukać przyczyny tego zjawiska i jak wpłynęło na nie późne samookreślenie się Słowaków jako nacji.

W końcu 1993 r. odbyła się w Instytucie Historii PAN konferencja: „Polska i sąsiedzi. Jak się widzieliśmy w XX wieku”. Moją intencją jako jej inicjatora i organizatora było uzyskanie sumy spojrzeń sąsiadów na Polaków i skonfrontowanie ich z naszymi obrazami. Udało się pozyskać polskich referentów, niestety zabrakło, mimo intensywnych zabiegów z mej strony, litewskiego i słowackiego. O nieobecności litewskiego mógł przesądzić stan badań; przecież Litwa dopiero co odzyskała niepodległość, a w Związku Radzieckim badań na ten temat nie prowadzono. Mógł też wpłynąć na to ówczesny spór historyków polskich i litewskich wokół problematyki II wojny światowej.

Słowacy natomiast nie prowadzili badań na ten temat, co tłumaczy ich nieobecność. Ukrainę reprezentował prof. Wołodimir Reprincew, znany historyk kijowski. Tekstu jednak nie złożył.

Konferencja nie satysfakcjonuje organizatora, mimo że wzięli w niej udział tak znakomici znawcy problematyki, jak Andrzej Drawicz, Piotr Łossowski, Tomasz Szarota, Jaroslav Valenta i Wojciech Wrzesiński. Referenci bardzo różnie rozumieli problematykę konferencji, widać było, że nie wszędzie bada się już kompleksowo istnienie czy funkcjonowanie stereotypów, ich uwarunkowania. Niekiedy dominuje podejście polityczne, niekiedy zaś uwaga autorów koncentruje się na sferze kultury duchowej. Poza tym aktualnie w Europie panuje atmosfera wielce pojednawcza, toteż unikano ostrego spojrzenia na sąsiada czy sąsiadów, a druga połowa XX wieku albo jest traktowana powierzchownie, albo się ją pomija.

Dlatego dyrekcja Instytutu Historii zaakceptowała moją propozycję, aby kontynuacją tej konferencji stały się dalsze, już osobne z każdym z sąsiadów. Pierwsza z nich zaplanowana jest na koniec 1995 r. i dotyczyć będzie wzajemnego widzenia się Polaków i Rosjan. Jej organizacja spoczywa w rękach prof. Romualda Wojny, wicedyrektora Instytutu Historii.

W tym numerze „Dziejów Najnowszych” publikujemy materiały konferencji z grudnia 1993 r. w takiej postaci, w jakiej przygotowali je autorzy (oczywiście przetłumaczono referaty rosyjski i białoruski).